

Ба Шурои диссертациони 6D.KOA-003
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Суроға:
734025, ш. Душанбе, маҳаллаи Буни
Ҳисорак, Шаҳраки донишҷӯён, бинои
таълимии 7

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ – Мирзоалиев Абдумалик Абдунабиевич, номзоди илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи баҳисобгирии бухгалтерӣ ва аудити Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон ба диссертатсияи Болтуева Рухсора Камоловна дар мавзӯи «Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тичоратии фармасевтӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст

Диссертатсияи Болтуева Рухсора Камоловна дар мавзӯи «Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тичоратии фармасевтӣ» ба талаботи бандҳои зерини Феҳристи шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси илмии 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит: бандҳои 1.1. Парадигмаҳои ибтидоӣ, концепсияҳои бунёдӣ, принсипҳои асосӣ, постулатҳо ва қоидаҳои баҳисобгирии бухгалтерӣ; 1.3. Асосҳои методологӣ ва вазифаҳои мақсадноки баҳисобгирии муҳосибӣ; 1.4. Таърихи рушди назария, методология ва ташкили баҳисобгирии муҳосибӣ; 1.7. Баҳисобгирии муҳосибӣ (молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ, корпоративӣ ва ғайра) дар корхонаҳои шакли гуногуни ташкилӣ-ҳуқуқӣ, ҳамаи соҳаҳо ва сатҳҳо; 1.13. Ташкили баҳисобгирии муҳосибӣ (молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ, корпоративӣ ва ғайра) аз рӯйи сегментҳо, бизнес-чараёнҳо ва сохторҳои таркибӣ; 1.16. Проблемаҳои баҳисобгирии хароҷот ва ҳисобкунии арзиши аслии маҳсулот (кор, хизмат); 2.11. Назария ва методологияи таҳлили молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ ва маркетингӣ мувофиқ аст.

Мубрам будани мавзӯи диссертатсия

Соҳаи тичорати фармасевтӣ вобаста ба шароити иҷтимоӣ-иқтисодии кишвари мо яке аз соҳаҳои муҳим ба шумор меравад, ки дар таъминоти сатҳи иҷтимоии аҳоли ва беҳдошти саломатии шаҳрвандон нақши асосиро мебозад. Мақсади асосии рушди соҳаи мазкур ин таъмин намудани мустақилии ва беҳатарии вазъи таъминоти аҳоли ва муассисаҳои тандурустии кишвар бо роҳи баланд бардоштани ҳаҷми

истехсоли маҳсулоти доруворӣ ва зиёд намудани номгӯи онҳо, бехтар гардонидани сифати маҳсулот, ворид намудани номгӯи маҳсулотҳои дорувории баландсифат, паст гардонидани арзиши аслии маҳсулоти истеҳсолшаванда, рақобатпазир гардонидани истеҳсолоти дохилӣ мебошад.

Барои расидан ба ҳадафҳои муайяншуда, назорат ва идоракунии босамари ширкатҳои тичоратии фармасевтӣ зарур мебошад, ки дар асоси ба роҳ мондани низоми мукаммали баҳисобгирии идоракунӣ дар субъектҳои иқтисодии соҳаи зикршуда ба даст меояд.

Дар доираи ин ҳадафҳо мукамалгардонии низоми идоракунии ширкатҳои фармасевтӣ, пурзӯр кардани амалкунии функцияҳои он, аз он ҷумла баҳисобгирии идоракунӣ барои бо самар истифода бурдани захираҳои моддӣ, молиявӣ, кадрӣ ва иттилоотӣ дар раванди истеҳсол ва тичорати молҳои фармасевтӣ талаб карда мешавад.

Амалисозии ин чорабиниҳо дар навбати худ мукамалгардонии баҳисобгирии идоракунӣ, таъмини иттилоотии раванди идоракунии ширкати фармасевтӣ, коркард, қабул ва амалисозии қарорҳои аз ҷиҳати илмию амалӣ асосноккардашудаи иқтисодӣ оид ба ҳал намудан ва идораву танзими равандҳои хоҷагидорӣ, баланд бардоштани самаранокии истеҳсолоти саноати дорусозиро талаб мекунад. Ҳамаи ин гуфтаҳо мубрам будани мавзӯи диссертатсиониро собит мекунад.

Дарачаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуктаҳои илмие, ки барои ғимоя пешниҳод мешаванд

Натиҷаҳои таҳқиқот, ки ҳамчун навгонии илмӣ дар диссертатсия пешниҳод карда шудаанд ва дар шакли хулоса ва тавсияҳо баён гардидаанд, бо гузаронидани таҷрибаҳо, дақиқии маълумот, таҳлили маълумот, коркарди амсилаҳои баҳисобгирии хароҷот аз рӯи бизнес-равандҳо, ҳисобкунии арзиши аслӣ, тавсияҳои методӣ барои мукамалгардонии ҳисоботи дохилии идоракунӣ, пешниҳоди бизнес-равандҳо ва коркарди нишондиҳандаҳои асосии самаранокии кори онҳо дар ширкати тичоратии фармасевтӣ тасдиқи худро ёфтаанд.

Дар рафти таҳқиқот натиҷаҳои зерини нисбатан муҳим ба даст оварда шудааст (с.9-11):

– омӯзиши асосҳои назариявӣю методологии ташаккул ва рушди баҳисобгирии идоракунӣ, муайян намудани саҳми олимони ватанию хориҷӣ дар бунёди концепсияи он, моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун воситаи самаранокии менеҷмент, пешниҳоди равишҳои методи омӯзиши ҳадафҳои баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тичоратии фармасевтӣ;

– омӯзиш ва таҳлили ҳолати кунунии соҳаи фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ошкор намудани хусусиятҳои соҳа ва муаммоҳои дар он мавҷуда, муайян намудани таъсири онҳо ба ташкили баҳисобгирии идоракунии;

– таҳлили вазъи ташкили баҳисобгирии муҳосибии фаъолияти тичоратӣ-фурӯшии ширкати фармасевтӣ ва ташаккули натиҷаҳои молиявӣ, коркарди тавсияҳои методӣ барои бартарафкунии мушкилот, хусусан тавассути таснифи даромад ва истифодаи низоми ҳисобҳои муҳосибии аз рӯи дараҷаҳои гуногун ҷузъигардонидашуда барои баҳисобгирии фаъолияти молиявӣ-хоҷагидории ширкати фармасевтии тичоратӣ, пешниҳод амсилаи алоқамандии ҳисобҳо барои инъикоси иттилооти муҳосибӣ;

– таҳқиқи раванди ташаккули ҳисоботи идоракунии дохилӣ дар ширкатҳои фармасевтии ватанӣ, дар заминаи таҳлили маълумоти ҳисоботӣ коркарди амсилаи бунёдшавии ҳисоботи дохилӣ, пешниҳоди тавсияҳои методӣ барои мукаммалгардонӣ ва рушди ҳисоботи дохилии идоракунии дар ширкатҳои тичоратии фармасевтӣ;

– исботи аҳамияти ҷудокунии фаъолияти ширкати фармасевтӣ ба бизнес-равандҳо - “Фаъолияти сармоягузорӣ”, “Таъминот”, “Фаъолияти истеҳсоли”, “Фурӯш ва маркетинг”, “Таҳқиқот ва коркарди маҳсулот” ва “Маъмури ва хоҷагӣ”, ки барои устуворгардонии низоми назорат ва идоракунии мусоидат менамоянд, пешниҳоди аломатҳои таснифи хароҷот, муайянкунии моҳияти баҳисобгирии хароҷот аз рӯи бизнес-равандҳо, ва коркарди амсилаи татбиқи он дар доираи низоми ҳисобҳои муҳосибӣ;

– муайянкунии нишондиҳандаҳои асосии самаранокӣ барои баҳогузори фаъолияти ҳар як бизнес-раванд дар ширкати фармасевтӣ, коркарди методикаи ҳисобкунии онҳо ва дар ин замина пешниҳоди методикаи муайянкунии самаранокии кори корхонаи фармасевтӣ.

Тавсифи умумии таҳқиқот

Диссертатсия аз муқаддима, қисми асосӣ иборат аз се боб, хулоса, рӯйхати адабиёт бо 223 номгӯй ва феҳристи замимаҳо иборат аст.

Дар муқаддима мубрамии мавзӯи таҳқиқот ва дигар масъалаҳои муҳим вобаста ба асосноккунии, барасмиятдарории диссертатсия ва мувофиқгардонии он ба талаботҳои муқарраргардида муайян гардидааст.

Боби якум, ки «Асосҳои назариявӣ-методологии ташкили баҳисобгирии идоракунии дар ширкатҳои тичоратии фармасевтӣ» номгузорӣ шудааст, омӯзиш ва таҳлили концепсияҳои илмӣ

баҳисобгирии идоракунӣ, мавқеъ ва нақши баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун низоми иттилоотии дохилихоҷагӣ, бунёди низоми баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун воситаи самараноки идоракунӣ дар субъекти иқтисодӣ, равишҳои методии омӯзиши мавзӯ ва объектҳои баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тижоратии фармасевтиро дар бар гирифтааст.

Яке аз василаҳои асосӣ, ки дастгирии иттилоотии қарорҳои идоракуниро дар корхона таъмин мекунад, баҳисобгирии идоракунӣ мебошад. Баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун як соҳаи муҳимми илмҳои иқтисодӣ ба ҷамъоварӣ, таҳлил ва пешниҳоди иттилооте, ки барои банақшагирӣ, назорат ва арзёбии фаъолияти корхона заруранд, равона карда шудааст.

Иттилоот манбаи асосии идоракунӣ буда, дар заминаи он имконият фароҳам меояд, ки қарорҳои асоснок қабул, захираҳои корхона самаранок истифода бурда шуда, субъекти иқтисодӣ ба шароити тағйирёбандаи бозор мутобиқ гардад. Дастгирии иттилоотии идоракунӣ равандҳои ҷамъоварӣ, коркард, нигоҳдорӣ ва интиқоли иттилооти барои идоракунӣ заруриро дар бар мегирад. Моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ дар пешниҳоди маълумоте, ки ба менечерҳо зарур аст, ё дар раванди идоракунии фаъолияти тижоратӣ шояд ба кор ояд, зоҳир мегардад. Дар ин росто муаллиф дуруст қайд менамояд, ки аз баҳисобгирии идоракунӣ бояд талаб карда шавад, ки падидаҳои пешояндаро ҳатман ояндабинӣ намояд, то ба рафти он имконияти таъсир расонидан муҳайё гардад (с.17).

Аз таҳқиқоти гузаронидааш оид ба муайянкунии мафҳум ва моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ муаллиф ба хулосае омадааст, ки ҳамаи олимони соҳаи баҳисобгирӣ баҳисобгирӣ идоракуниро ҳамчун низоми иттилоотӣ эътироф намудаанд, ки менечерони корхонаро бо маълумоти иқтисодию молиявӣ таъмин мекунад (с.19).

Дар баробари нақши иттилоотиро бозидани баҳисобгирии идоракунӣ муаллиф ҳамчунин самтҳои мушаххаси таъиноти баҳисобгирии идоракуниро муайян намуда, қайд мекунад, ки ҳисоби хароҷот ва арзишмуайянкунӣ, таҳлили маълумот, инчунин омезиши дигар функсияҳои идоракунӣ (банақшагирӣ, ояндабинӣ, ташкил, назорат, таҳлил ва танзим) аз ҷумлаи онҳо мебошад (с.22).

Дар баробари омӯзиши мафҳум ва моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ муаллифи диссертатсия ҳамбастагии унсурҳои асосии баҳисобгирии идоракуниро бо функсияҳои идоракунӣ муайян карда, амсилаи онро пешниҳод намудааст, ки аз рӯи он на танҳо вобастагии

омилҳои зикршуда, балки салоҳиятҳо ва натиҷаҳо аз иҷрои ҳар як унсури баҳисобгирии идоракунӣ муайян кардан мумкин аст (расми 1.1.1).

Яке аз бартариҳои диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки муаллифи он дар расми 1.1.2 (с.27) вобастагии устувории ҷорӣ ва устувории стратегии корхонаро, ки дар натиҷаи татбиқи баҳисобгирии идоракунӣ таъмин мегардад, муайян кардааст. Аз рӯи расми 1.1.2 мушоҳида мекунем, ки кадом самтҳо рушди ҷории корхона ва кадом самтҳо рушди стратегии корхонаро таъмин менамоянд.

Аз таҳқиқоти дар ҳамин зербоби рисолаи диссертатсионӣ гузаронидааш муаллиф ба хулосае омадааст, ки фикру андешаҳои муаллифон нисбат ба мафҳуми моҳият ва таъиноти баҳисобгирии идоракунӣ дар маҷмӯъ асоси методологии ягонро ифода мекунанд, гарчанде ки онҳо бо равишҳои гуногун изҳори баён шуда бошанд ҳам (с.29). Дар умум он низоми иттилоотие мебошад, ки усул ва равишҳои гуногунро дар худ таҷассум менамояд, дар доираи он буҷетсозӣ, назорат ва иҷрои буҷетҳо, идоракунии раванди тағйирёбиҳо, омодакунии иттилоот барои рӯйдодҳои гуногун иҷро карда шуда, ҷиҳати расидан ба стратегияи ташкилӣ ва идоракунии корхона заминаҳои методӣ иттилоотии устувор фароҳам меояд (с.29).

Бояд зикр кард, ки дар низоми баҳисобгирии идоракунӣ принципҳои муайян шудаанд, ки муаллиф онҳоро дар зербоби 1.2 ба пуррагӣ шарҳ додааст. Илова ба ин принципҳои маъмул муаллиф ду принципи муҳимро пешниҳод менамояд: (1) принципи риояи меъёрҳо ва стандартҳои техникӣ, ки барои ташкили фаъолияти тижоратии ширкати фармасевтӣ зарур аст; (2) принципи номухолифатии стандартҳои таъминоти ҳаёти бо ҳадафҳои тижоратӣ (с.42). Ин ду принцип тақозо менамоянд, ки ҳадафҳои тижоратии ширкат, ки дар ба даст овардани даромадҳо ва ғолибӣ иқтисодии баланд зоҳир мегардад, набояд бидуни инкори стандартҳои таъминоти ҳаёти ва вазъи эпидемиологӣ бадшавии вазъи саломатии аҳоли ба даст оварда шавад. Муаллиф тасдиқ менамояд, ки вобаста ба шакли идоракунӣ (мутамаказ ё худмукторӣ), усул ва равишҳои пешбурди кор дар бозори фармасевтӣ, усули қайд ва ҳисоби амалиётҳои хоҷагӣ, дараҷаи ҷузъигардонии иттилоот ва равандҳои қабули қарорҳо дар сатҳҳои гуногун ин принципҳо бояд ҳатман риоя карда шаванд.

Дар расми 1.3.1 (с. 50) вобастагии мавзӯи баҳисобгирии идоракунӣ, объектҳо ва унсурҳои баҳисобгирии идоракунӣ нишон дода шудааст. Муаллиф исбот намудааст, ки объекти баҳисобгирии идоракунӣ на танҳо маҷмӯи амвол, захираҳо ва фаъолияти молиявӣ-хоҷагидории корхона дар маҷмӯъ, балки рукҳои алоҳидаи равандҳои хоҷагидорӣ, амалҳо ва самтҳои баҳисобгирӣ, омилҳои муҳити дохилӣ ва берунӣ низ

шуда метавонанд, ки ин пешниҳод яке аз навгониҳои муҳим дар рисолаи диссертатсионии мазкур ҳисоб меёбад.

Дар боби дуюм масъалаҳо вобаста ба таҳлили ҳолати соҳаи фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таъсири он ба ташкили баҳисобгирии идоракуни, ташкили баҳисобгирии фаъолияти тижорати-фурушии ширкати фармасевтӣ ва натиҷаҳои он бо истифода аз низоми ҳисобҳо, ташаккули ҳисоботи идоракуни ва таҳлили сохтори он дар ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ ҳаллу фасл карда шудааст.

Зимни таҳлили вазъи бозори фармасевтӣ муаллиф қайд менамояд, ки он як соҳаи ҳаётан муҳим барои беҳатарии солимии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоб меёбад, аз ин хотир фаъолияти ташкилотҳои дар самти мазкур амалкунанда ҳамеша аз ҷониби давлат тавассути қабули санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ, ки номгӯи онҳо дар диссертатсия оварда шудааст (с.64-65), назорат ва танзим карда мешавад.

Муаллиф дар ҷадвали 2.1.2 оид ба миқдори корхонаҳои истеҳсоли, истеҳсоли маҳсулоти доруворӣ ва содироти онҳоро дар шаш соли охир пешниҳод намуда, ба хулосае омадааст, ки дар ҷумҳурӣ сол то сол миқдори корхонаҳои истеҳсолии фармасевтӣ зиёд шуда истода, вобаста ба ин ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти доруворӣи ватанӣ низ афзоиш ёфта истодааст. Дар соли 2017 шумораи корхонаҳои истеҳсоли 33 адад ва дар соли 2022 ин рақам ба 51 адад расидааст, ки шумораи онҳо беш аз 1,54 маротиба зиёд шудаанд. Агар истеҳсоли маҳсулоти доруворӣ дар ҷумҳурӣ соли 2017 54 612 ҳазор сомони ро ташкил дода бошад, пас, истеҳсоли ин намуди маҳсулотҳо дар соли 2022 ба 195 623 ҳазор сомони расидааст, ки зиёдшавӣ 3,58 маротибаро ташкил медиҳад. Афзоиши истеҳсоли маҳсулоти доруворӣ нисбат ба зиёдшавии шумораи корхонаҳои истеҳсолии фармасевтӣ хеле зиёд буда, ин ҳолат аз болоравии самаранокии кори ширкатҳои истеҳсолии фармасевтӣ дарак медиҳад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фаъолияти ширкатҳои фармасевтӣ, ки ба воридот ва истеҳсоли молҳои доруворӣ машғуланд, як қатор омилҳои объективӣ ва субъективӣ метавонанд таъсир расонанд, ки онҳоро муаллифи диссертатсия дуруст муайян карда (с.75) қайд менамояд, ки ҳангоми пеш бурдани фаъолияти тижоратии фармасевтӣ аз ҷониби ширкатҳои соҳа ҳатман ба инобат гирифтани омилҳои зикршуда муҳим мебошад.

Муаллиф вазъи ташкили баҳисобгирии муҳосибиро дар баъзе аз ширкатҳои фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил намуда (с.77-82) ба хулосае омадааст, ки ташкили баҳисобгирии идоракуни дар корхонаҳо тибқи талабот ва аз рӯи қоидаҳои майяншуда пеш бурда намешавад. Чунин вазъ барои ташаккули низоми иттилоотии ботартиб

ва банизомдарвардашудаи барои қабули қарорҳои идоракунӣ зарур на он қадар мусоидат менамояд. Барои тасдиқи фикри худ, муаллиф дар ҷадвали 2.1.5 (с.79) банақшагирии ҳаҷми фурӯш дар ширкати тижоратии фармасевтии ҶДММ «Вежа-фарма»-ро барои соли 2022 оварда исбот менамояд, ки нақшаҳо носанҷида ва беасос муайян карда шудаанд, ки ин барои менеҷерони ширкати фармасевтӣ ҷиҳати қабули қарорҳои идоракунӣ ягон кӯмак расонида наметавонад. Аз ин хотир муаллиф дар асоси маълумоти ҷадвали 2.1.6 (с.81) методикаи муайянкунии дурнамои фурӯшро барои соли 2023 дар ҶДММ «Вежа-фарма» пешниҳод намуда, бартарии онро бо истифода аз ҳисобкунӣҳои дақиқ исбот намудааст.

Дар зербоби 2.2 Фаъолияти тижоратӣ-фурӯшии ширкати фармасевтӣ ва натиҷаҳои он мавриди таҳқиқ қарор дода шуда, ҷиҳати ташкил ва тақмили баҳисобгирии идоракунӣ бо истифода аз низоми ҳисобҳо тавсияҳои методӣ аз ҷониби муаллиф қоркард карда шудааст.

Гурӯҳбандӣ кардани даромадҳои субъекти иқтисодӣ бо мақсадҳои баҳисобгирии идоракунӣ яке аз амалҳои муносиб дар низоми баҳисобгирии муҳосибӣ мебошад, ки намунаи онро муаллиф дар сах.88 пешниҳод намудааст. Зарурати дар чунин шакл тасниф кардани даромадҳои қорхонаро муаллиф дар он мешуморад, ки дар асоси он таҳлили маълумот оид ба даромадҳои қорхона гузаронида шуда, самтҳои даромаднок ва қамдаромади қорхона, моли маҳсулотҳои сердаромад ва қамдаромад, самтҳои афзалиятнок муайян карда шуда, қарорҳои идоракунӣ қабул карда мешавад.

Муаллифи диссертатсия зарур мешуморад, ки дар ширкати тижоратӣ аз тарзу усулҳои маъмулии баҳисобгирии идоракунӣ, хусусан ҳуҷҷатикунонӣ, низоми ҳисобҳо, баҳисобгирии ҷузъӣ қор гирифта шавад. Аз ин хотир, амсилаи ташаккулёбии иттилоот оид ба баҳисобгирии амалиётҳои фурӯш ва муайянкунии натиҷаҳои молиявӣ ва пешниҳоди он ба менеҷеро бо роҳҳои зикргардида тартиб дода дар расми 2.2.1 пешниҳод намудааст, ки он заминаи методии хуб барои муҳосибони ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ ҳисоб меёбад (с.92). Дар ин рост муаллиф номгӯи ҳисобҳои қулӣ ва ҷузъиро низ барои баҳисобгирии амалиётҳои тижоратӣ-фурӯшии ширкатҳои фармасевтӣ ва амсилаи умумии қардиши маълумотро аз рӯи онҳо (расми 2.2.3) қоркард намудааст, ки онҳо барои банизомдарории маълумотҳои баҳисобқирӣ ва омодакунии ҳисоботҳои дохилии идоракунӣ заминаи методии хуб ба шумор меравад.

Дар зербоби 2.3 ташаккули ҳисоботи идоракунӣ дар ширкатҳои фармасевтӣ таҳқиқ карда шуда таҳлили сохтори он аз рӯи маълумоти ширкатҳои фармасевтии ватанӣ гузаронида шуда, бартарию қамбудихи онҳо ошқор карда шудааст. Муаллиф фаъолияти молиявӣ-

хочагии ширкатҳои тижорати фармасевтиро омӯхта қайд менамояд, ки омодакунии ҳисоботи идоракунии ширкатҳои соҳаи мазкур дар се сатҳ иҷро карда шавад (расми 2.3.2). Дар ин росто муаллиф қайд мекунад, ки вобаста ба сохтори идоракунӣ ва миқёси ташкилот таркиби ҳисоботи идоракунӣ ва дараҷаи тафсилии он метавонад дигаргун бошад: ҳар қадаре, ки сатҳи идоракунӣ роҳбарият баландтар бошад, ҳамон қадар зинаҳои тайёркунии ҳисобот зиёд буда, маълумотҳои ҳисоботӣ мухтасар пешниҳод карда мешавад. Вобаста ба ин дар расми 2.3.3 амсилаи омодакунии ҳисоботи идоракунии ҷамъбасти ва шохаҳои онро пешниҳод намудааст, ки он ҳамаи унсурҳои ҳисоботи дохилии идоракуниро фаро гирифтааст.

Дар боби сеюм, ки «Мукамалгардони методикаи баҳисобгирии идоракунӣ аз рӯи бизнес-равандҳои ширкати фармасевтӣ» номгузори шудааст, масъалаҳо марбут ба тасниф ва ташкили баҳисобгирии хароҷот аз рӯи бизнес-равандҳо дар ширкатҳои тижорати фармасевтӣ, тақмили методикаи баҳисобгирии хароҷот аз рӯи бизнес-равандҳо дар доираи низоми ҳисобҳои муҳосибӣ ва коркарди нишондиҳандаҳои асосии самаранокӣ ҳамчун асоси тақмили методикаи баҳогузори фаъолияти бизнес-равандҳои ширкати фармасевтӣ пешниҳод гардидаанд.

Яке аз самтҳои муҳимми баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити бозори рушдкунанда ташкилкунӣ ва пешбурди баҳисобгирии хароҷот ва дар доираи он муайян кардани арзиши аслии молҳо, маҳсулот ва қору хизматҳои иҷрошаванда мебошад. Дар баробари ин, ташаккули иттилооти муҳим оид ба самтҳои зикршуда бо мақсади муайянкунии натиҷаҳои фаъолияти бизнес-равандҳо, ки ба менечерони босалоҳият пешниҳод карда мешавад, аз ҷумлаи функсияи асосии баҳисобгирии идоракунӣ ҳисоб меёбад (с.123).

Дар зербоби 3.1 муаллиф масъалаҳои таснифи хароҷот ва имкониятҳои истифодабарии усулҳои маъмулии баҳисобгирии хароҷот ва арзишмуайянкуниро дар ширкатҳои тижорати фармасевтӣ таҳлил намуда тасдиқ мекунад, ки дар ширкатҳои соҳаи мазкур имконияти истифодабарии усули фармоишӣ, усули марҳилавӣ, усули ABC ё «Баҳисобгирии хароҷот аз рӯи амалиётҳо (фаъолият)», усули баҳисобгирӣ «Бо арзиши пурра («Абзорпшен-костинг»)» ва арзиши нопурра («Директ-костинг»), усули «Стандарт-кост», усули баҳисобгирии хароҷот «Дар муҳлати додашуда» (Just in Time ё JIT) (с.127-129) мавҷуд мебошад.

Муаллиф дар ин зербоби рисола ҷудокунии фаъолияти ширкати фармасевтиро ба бизнес-равандҳо зарур шуморида, қайд мекунад, ки ташкили баҳисобгирии хароҷот аз рӯи бизнес-равандҳо барои бунёди иттилооти муфассал ва таҳлилӣ, ки заминаи асосии қабули қарорҳо,

назорат ва идоракунии фаъолияти бизнес-раванд ҳисоб меёбанд, шарт зарурӣ мебошад. У ҳамчунин амсилаи ташкили кори бизнес-раванд (расми 3.1.1) ва амсилаи таъминоти иттилоотии идоракунии бизнес-равандро (расми 3.1.2) коркард намудааст, ки онҳо ҳамчун воситаҳои методии хуб ҳангоми ташкили баҳисобгирии идоракунӣ дар ташкилотҳои тиҷоратии фармасевтӣ метавонанд истифода бурда шаванд.

Дар зербоби 3.2 такмили методикаи баҳисобгирии харочот аз рӯйи бизнес-равандҳо баррасӣ гардида, барои ҳар як бизнес-раванди ширкати фармасевтӣ, ки онҳоро муаллиф муайян кардааст (Бизнес-раванди «Фаъолияти сармоягузорӣ», бизнес-раванди «Таъминот», бизнес-раванди «Фаъолияти истеҳсоли», бизнес-раванди «Фурӯш ва маркетинг», бизнес-раванди «Таҳқиқот ва коркарди маҳсулот», раванди «Маъмури ва хоҷагӣ»), доираи ҳисобҳои муҳосиби мувофиқро коркард намудааст, ки онҳо ҳамчун дастури методӣ аз ҷониби муҳосибони ширкатҳои фармасевтӣ метавонанд истифода бурда шаванд.

Дар баробари ҷудокунии фаъолияти ширкати фармасевтӣ ба бизнес-равандҳо муаллиф баҳогузори фаъолияти ҳар яке аз онҳоро зарур шуморида бо ин мақсад дар зербоби 3.3 рисолаи диссертатсионӣ номгӯӣ нишондиҳандаҳои асосии самарнокиро коркард намуда, дар намуди ҷадвалҳо (ҷадвалҳои 3.3.1-3.3.6) методикаи ҳисобкунӣ, моҳияти онҳоро барои ҳар як бизнес-раванд ошкор кардааст.

Вобаста ба ин муаллиф ин нишондиҳандаҳои асосии самаранокии фаъолияти бизнес-равандҳоро дар ширкати тиҷоратии фармасевтӣ бо чунин дараҷаҳо баҳогузори намудааст: А – самаранокии баланд; В – самаранокии хуб; С – самаранокии миёна; Д – самаранокии паст; Е – натиҷаи ғайриқаноатбахш. Аз рӯйи маълумотҳои ширкати тиҷоратии ватанӣ – ҶДММ «ТБШ» нишондиҳандаҳои самаранокии кори бизнес-равандҳоро таҳлил намуда, ба хулосае омадааст, дар маҷмӯъ кори корхона бо натиҷаи «В – самаранокии хуб» ҷамъбаст гардидааст.

Нишондиҳандаҳои асосии самаранокӣ (НАС) ва баҳогузори фаъолияти бизнес равандҳо, ки методикаи онро муаллиф коркард намудааст, усули асосии арзёбии фаъолияти бизнес-равандҳо дар ширкати тиҷоратии фармасевтӣ ҳисоб ёфта, барои назорати идоракунӣ ва қабули қарорҳои босамар заминаи мусоид фароҳам меоранд.

Дар хулосаи диссертатсия муаммоҳои ҷойдошта дар низоми баҳисобгирии муҳосиби ширкатҳои соҳаи фармасевтӣ ошкор гардида, натиҷаҳои бадастомада баррасӣ, барои бартарафкунии муаммоҳо ва мукамалгардонии татбиқи баҳисобгирии идоракунӣ хулоса ва тавсияҳои зарурии методӣ пешниҳод карда шудааст.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Заминаҳои илмию амалии диссертатсия эътимодноқ мебошанд ва дар он усулҳои муосири методологӣ ва методӣ истифода шудаанд, ки ба мақсади гузошташуда мувофиқат мекунад. Навгониҳои илмӣ ва натиҷаҳои дар диссертатсия бадаст омада бо матни диссертатсия ҳамрадиф буда, аз вазифаҳои гузошташуда сарчашма мегиранд. Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда асоснок буда, моҳияти диссертатсияро фаро мегиранд. Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо гузаронидани таҳлили вазъи соҳа, дақиқии маълумотҳои аз муҳосиботи ширкатҳои тиҷоратии фармасевтӣ гирифташуда ва таҳлили онҳо, кифоягии ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегардад. Хулоса ва тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот дар асоси таҳлили илмии натиҷаи таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ пешниҳод карда шудааст.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳамияти илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ дар коркарди муқаррароти назариявӣю методӣ оид ба муайянкунии мафҳум, моҳият, қоидаҳо ва ҳадафҳои баҳисобгирии идоракунии ва коркарди тавсияҳои амалӣ барои мукамалгардони баҳисобгирии идоракунии дар ширкатҳои фармасевтӣ ҷиҳати баландбардории самаранокии ташаққули иттилоот ва қарорҳои идоракунии зохир мегардад.

Аҳамияти амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки тавсияҳои методӣ ва амалии коркардшуда барои ташкил ва мукамалгардони баҳисобгирии идоракунии бо дарназардошти хусусиятҳои фаъолияти ширкатҳои фармасевтӣ дар амалияи онҳо мусоидат менамоянд. Дар натиҷаи тақмили баҳисобгирии идоракунии дар корхона раванди ҷамъоварӣ, коркард ва пешниҳоди иттилоот ба низом дароварда шуда, имконияти таъминоти иттилоотии роҳбарият беҳтар шуда, қарорҳои босамари идоракунии қабул карда мешавад.

Моҳияти иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия дар пешниҳодҳои коркардшуда зохир мегарданд, ки онҳо метавонанд аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ дар тақмили танзими баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисобот дар ширкатҳои соҳаи фармасевтӣ истифода шаванд. Натиҷаи мукамалгардонӣ ва рушди низоми баҳисобгирии идоракунии ширкатҳои фармасевтӣ дар маҷмӯъ ба рушди иқтисодии соҳа мусоидат намуда, дар таъмини беҳдошти вазъи иҷтимоии ҷомеа дар маҷмӯъ саҳми босазо мегузоранд.

Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Аз рӯйи мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ муаллиф 10 мақола дар ҳаҷми муаллифии 6,4 ҷ.ҷ. (аз он ҷумла саҳми муаллиф 5,4 ҷ.ҷ) нашр намудааст. Аз он ҷумла наشري 6 мақола дар нашрияҳои тақризшавандаи КОА амалӣ гардидааст.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Диссертатсияи тақризшаванда ба меъёрҳои бо бандҳои 31, 33, 34, 35, 37 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267) муқарраршуда ҷавобгӯ буда, муқаддима ва бахшҳои он – мубрами мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ, мақсад, вазифаҳо, объект ва мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ, фарзияи илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ, асосҳои назариявӣ-методологии таҳқиқоти диссертатсионӣ, сарчашмаи маълумоти таҳқиқоти диссертатсионӣ, давраҳо ва пойгоҳи таҳқиқот, нағзҳои илмӣ таҳқиқот, нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доктараи дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот оид ба мавзӯи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми он ба таври мукамал моҳияти диссертатсияро ифода намуда, ҷиҳатҳои муҳими онро инъикос менамоянд. Меъёрҳои дигари диссертатсия вобаста ба ҳаҷм, истифодаи ҷадвал ва расмҳо, тартиби ниғзҳои феҳристи адабиёт низ риоя гардидаанд.

Автореферати диссертатсия мазмунӣ асосӣ таҳқиқотиро пурра дар бар гирифта, мутобиқ ба талаботи мавҷуда таҳия гардидааст.

Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб дар доираи диссертатсия

Дар диссертатсияи тақризшаванда якҷанд ҳолатҳои баҳснок ба назар мерасанд, ки ба ҷанде аз онҳо таваҷҷуҳ зоҳир намудан ба манфиати кор хоҳад буд.

1. Муаллиф дар умум масъалаҳои такомули низомии баҳисобгирии идоракуниро дар корхонаҳои фармасевтӣ таҳқиқ намудааст. Агар муаллиф вобаста ба вазъи кунунии пешбарии баҳисобгирии ҳатмӣ-молиявӣ, мутобиқати он ба талаботи стандартҳо, риояи талабот оид ба нашр ва аудити ҳисоботи молиявӣ дар объектҳои таҳқиқотӣ, робитаи мутақобилаи низомии баҳисобгирии молиявӣ ва идоракунӣ таҳқиқот меғузaronид, аҳамияти илмӣ-амалии рисола боз ҳам баландтар меғашт.

2. Муаллиф дар зербоби 2.2 ташкили баҳисобгирии фаъолияти тижоратӣ-фурӯшии ширкати фармасевтӣ ва натиҷаҳои онро бо истифода аз низоми ҳисобҳо баррасӣ намуда, тавсияҳои методии худро чиҳати мукамалгардонии ин баҳши кори муҳосибот пешниҳод намудааст. Инчӯ, муаллиф ташкили низоми баҳисобгирии идоракуниро дар корхонаҳои фармасевтӣ таҳқиқ намуда истода, дар як вақт оид ба тақмили он тавсияҳо коркард намудааст, ки ба андешаи мо манфиқан номатлуб аст.

3. Муаллиф дар зербоби 2.3. (сах. 106) дар баробари ҳисоботи идоракунии ҷамъбасти ҳисоботҳои дохилии иловагиро ба мисли “Ҳисобот оид ба фурӯши ҷакана”, “Ҳисобот оид ба фурӯши яклӯхт ва фурӯш тавассути озмунҳои давлатӣ (тендерҳо)”, “Ҳисобот оид ба харид ва захираҳои молҳо” ва ғ. барои ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ тавсия менамояд. Танҳо дар охири зербоби 2.3 намунаи ду намуди онҳоро пешниҳод намудаасту ҳалос. Агар, муаллиф намунаи дигар намудҳои ҳисоботи дохилии пешниҳодкардаашро тасвир мекард, ба андешаи мо мазмуни кори диссертатсионӣ боз ҳам боло меирафт.

4. Диссертант дар сах.125 таснифоти умумии хароҷоти ширкатҳои фармасевтиро пешниҳод намудааст, ки он барои ҳисобкунии арзиши аслии маҳсулоти корхонаи истеҳсолии фармасевтӣ ва қабули қарорҳо кофӣ нест. Бо ин мақсад зарур буд, ки муаллиф хароҷоти ширкатҳои фармасевтиро ба таври боз ҳам ҷузъӣ, масалан аз рӯи моддаҳои калкулятсионӣ тасниф мекард.

5. Дар сах. 158 муаллиф қайд менамояд, ки зимни муайянкунии нишондиҳандаҳои асосии самаранокӣ зарур аст, ки объекти баҳогузори, субъекти баҳогузори ва манбаҳои иттилоотӣ муайян карда шавад. Аммо поёнтар оид ба манбаҳои иттилоотӣ ва субъектҳои баҳогузори маълумот пешниҳод кардааст, лекин оид ба объекти баҳогузори ҷизиро қайд накардааст.

6. Дар диссертатсия ҳатогиҳои ороишӣ ва истифодаи номувофиқи истилоҳот ба назар мерасанд.

Ногуфта намонад, ки ҳолатҳои зикршуда хусусияти тавсиявӣ дошта, ба арзиши умумии илмии кори диссертатсионӣ таъсири манфӣ намерасонанд.

Хулоса

Диссертатсияи Болтуева Рухсора Камоловна дар мавзӯи «Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит пешниҳод гардидааст, ба меъёрҳои муқаррарнамудаи ҚОА-и назди Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба омода намудани диссертатсия барои дарёфти дараҷаи номзади илм ҷавобгӯ буда, дар сатҳи зарурӣ омода гардидааст ва таҳқиқоти ба пуррагӣ анҷомрасида ҳисоб меёбад. Муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит сазовор мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти
кафедраи баҳисобгирии бухгалтерӣ
ва аудити Донишгоҳи давлатии
тиҷорати Тоҷикистон

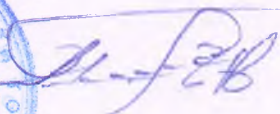
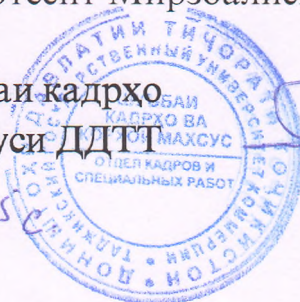
Мирзоалиев А.А.

Суроға: 734061, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯч. Деҳоти 1/2, Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Тел.: (+992) 937 473109, E-mail: abdumalik001@mail.ru

Имзои н.и.и., дотсент Мирзоалиев А.А-ро тасдиқ мекунам:

Сардори Шӯъбаи кадрҳо
ва корҳои махсуси ДДТТ

Пирзода С.С.

18.04.2025